

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.

« ____ » _____ 20__ р.

Реєстраційний № _____

« ____ » _____ 20__ р.

РОЗВИТОК СЛУХОМОВЛЕННЄВОЇ ПАМ'ЯТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ
МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ

Кваліфікаційна робота студентки
групи СОМ-22
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 016 «Спеціальна освіта
Логопедія»
Антипенко Дар'ї Анатоліївни

Керівник: доктор філософії, старший
викладач Сіденко Ю. О

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів ____

Члени комісії:

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СЛУХОМОВЛЕННЕВОЇ ПАМ'ЯТІ В ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ	6
1.1 Психолого-педагогічна характеристика дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня старшого дошкільного віку	6
1.2. Особливості слухомовленнєвої пам'яті в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня старшого дошкільного віку	10
1.3 Мнемотехніка як засіб розвитку слухомовленнєвої пам'яті в дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня старшого дошкільного віку.	16
Висновок до розділу 1	20
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ СЛУХОМОВЛЕННЕВОЇ ПАМ'ЯТІ ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ III РІВНЯ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	23
2.1. Методика засобів розвитку слухомовленнєвої пам'яті в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня старшого дошкільного віку	23
2.2. Констатувальний етап експериментального дослідження	27
2.3. Формувальний етап експериментального дослідження	33
Висновок до розділу 2	38
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45
ДОДАТКИ	48

ВСТУП

Особливості формування психічних функцій у дітей входить у сферу уваги широкого кола фахівців такі як Е. Данілавічюте, З. Ленів, С. Конопляста, В. Кондратенко, І. Марченко, І. Мартиненко, О. Ревуцька, О. Ромась, В. Тищенко, В. Тарасун, В. Тищенко, Н. Череднеченко, М. Шеремет та ін.

Для дітей із загальним недорозвиненням мовлення характерні порушення мовленнєвої системи, включаючи граматичний, лексичний та фонологічний аспекти. Тому своєчасне виявлення та корекція порушень мовленнєвого розвитку є одним з найважливіших завдань сучасної логопедії. Перед фахівцями стоїть складне завдання пошуку ефективних методів, прийомів і форм діагностики порушень мовленнєвого розвитку в дітей та організації ефективного корекційно-розвивального процесу. Тому фахівці повинні постійно підвищувати свій рівень компетентності щодо загальної симптоматики порушень мовленнєвого розвитку, психолого-педагогічних особливостей дітей із загальним недорозвиненням мовлення, а також сучасних тенденцій розвитку методів діагностики та корекції цього розладу.

Навички запам'ятовування у дітей дошкільного віку пояснюються тим, що у дітей цього віку домінує візуальна та метафорична пам'ять. У багатьох випадках запам'ятовування відбувається несвідомо, просто тому, що об'єкт або явище потрапило в поле зору дитини. Спроби вивчити і запам'ятати об'єкти, які не підкріплені візуальними образами або абстрактні об'єкти, наврядчи будуть успішними. Мнемотехніка для дітей дошкільного віку допомагає спростити процес запам'ятовування, розвинути асоціативне мислення та уяву, підвищити концентрацію уваги. Крім того, мнемотехніки сприяють формуванню більш повного словникового запасу та зв'язного мовлення, що є результатом грамотної роботи фахівця.

Питання про особливості пам'яті у дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення та шляхи їх корекції обговорюється давно. Багато авторів розглядали пам'ять з різних точок зору та під різними кутами. Однак це

питання досі залишається одним з найменш розроблених у логопедії та спеціальній психології.

Порушення мовної здібності у дітей, які мають загальним недорозвиненням мовлення може проявлятися у вигляді: зниженої уваги до мовленнєвого оточення та не активній спостережливості; зниженої мовленнєвої активності; швидкому згасанні відбитків, які виникли у пам'яті; перенесення засвоєної граматичної форми на інші слова не здійснюється; виникають труднощі актуалізації знайомих слів [18].

У дітей, які мають мовленнєву патологію з раннього дитинства прослідковується порушення діяльності у мовному матеріалі. Тобто у дітей, які мають загальне недорозвинення мовлення, задатки до розвитку мовної здібності виявляються порушеними.

Великий внесок у вивчення питання про особливості психічних процесів у дефектології та вітчизняної психології зробив Л.С. Виготський. Його теоретичні положення лягли в основу багатьох психологічних досліджень, спрямованих на формування всіх психічних процесів у дітей з нормально і патологічно розвинутою промовою.

Відповідно до наукових даних в дітей із тяжкими розладами промови є специфічні особливості як мовного, і загального психічного розвитку. Мовні порушення у дітей, як відомо, супроводжуються несформованістю інших психічних функцій. У старшому дошкільному віці найбільш значущою, яка веде до психічного розвитку дитини є пам'ять [15]. При її обстеженні можна отримати великий обсяг інформації, як про стан самої пам'яті, так і про стан слухомовної пам'яті. Нерідко цей контингент дітей відстає в оволодінні вміннями та навичками, передбаченими програмою навчання дітей дошкільного віку.

Мета дослідження. Теоретично узагальнити та експериментально перевірити ефективність впливу практичного комплексу розвитку слухомовленнєвої пам'яті засобами мнемотехніки у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Відповідно до поставленої мети визначено **завдання:**

1. Провести теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження.

2. Визначити методику логопедичного вивчення слухомовленнєвої пам'яті у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

3. Розробити та експериментально перевірити комплекс віршів для розвитку слухомовленнєвої пам'яті у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Об'єкт дослідження. Процес розвитку слухомовленнєвої пам'яті у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Предмет дослідження. Розвиток слухомовної пам'яті у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мови III рівня.

У процесі дослідження для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс **методів:** *теоретичні:* аналіз і синтез наукової, навчально-методичної літератури; *емпіричні:* спостереження, аналіз анамнестичних даних, аналіз педагогічного досвіду, педагогічний експеримент констатувального та формувального характеру. *статистичні:* здійснення аналізу емпіричних даних.

Експериментальна база дослідження. Комунальний заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №263 Криворізької міської ради.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані дані про стан слухомовної пам'яті, здатність до заучування мовного матеріалу дошкільнятами із загальним недорозвиненням мови (III рівень), дали можливість систематизувати та апробувати методи та прийоми запам'ятовування мовного матеріалу у дітей із загальним недорозвиненням мови. Ефективність використання вибраних прийомів у корекційно-розвивальному навчанні доведена експериментальними методами.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, додатку. Загальний обсяг роботи 51 сторінка.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СЛУХОМОВЛЕННЄВОЇ ПАМ'ЯТІ В ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

1.1 Психолого-педагогічна характеристика дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня старшого дошкільного віку

Питанням слухомовленнєвої пам'яті займалися такі сучасні дослідники як Г. С. Костюк, Г. О. Люблінська, С. Д. Максименко, І. В. Мартиненко, З. В. Огороднійчук, Т. В. Сак, В. В. Тищенко, М. К. Шеремет [1].

Загальне недорозвинення мовлення – це низка мовленнєвих розладів, при яких порушується формування всіх компонентів мовленнєвої системи (фонетики, лексики та граматики).

Поняття «загального недорозвинення мовлення» базується на прогресивній думці про можливість єдиного педагогічного підходу до різнорідних за своєю етіологією виявленим недорозвиненості мовлення у дітей, виходячи з конкретного стану мовного розвитку дитини [16].

«Загальне недорозвинення мовлення» також розуміють як порушення засвоєння всіх компонентів мовленнєвої системи, яке безпосередньо відноситься як до звукової так і до смислової сторони мовлення. Взагалі загальне недорозвинення мовлення може бути як самостійним мовленнєвим порушенням, так і спостерігатися при різних складних формах дитячих мовленнєвих патологій.

При загальному недорозвиненні мовлення у дитини порушуються компоненти мовленнєвої діяльності: вимовна сторона, фонематичні процеси та лексико – граматична будова. Також проявляється ураження комунікативної функції мовлення [17].

Загальне недорозвинення мовлення у дітей з нормальним слухом і збереженим інтелектом є специфічним проявом мовленнєвої патології,

зумовленої порушенням або затримкою формування основних компонентів мовної системи нижче норми: лексики, граматики, фонетики.

Через мовленнєві порушення, які пов'язані із ураженням або ж недорозвиненням певних відділів центральної нервової системи виникають труднощі у сприйманні звуків та недоліки вимови. Недостатнє володіння звуковою структурою слів перешкоджає накопиченню словникового запасу, формуванню граматичної будови мови та набуттю навичок письма і читання.

Третій рівень мовного розвитку дітей характеризується наявністю розгорнутих фразових висловлювань, що включають елементи лексико – граматичного, фонетичного та фонологічного недорозвинення. Діти можуть більш вільно спілкуватися з оточуючими, але потребують допомоги батьків (вихователів) які вносять в їх мову відповідні пояснення, оскільки самостійне спілкування є для них затрудненим. Рівень фонематичного сприймання дітей знаходиться в певній залежності від рівня лексико – граматичного недорозвитку мовлення. Діагностичним показником мови дітей цього рівня є порушення складової структури. Багато помилок спостерігається при передачі звуконаповнюваності слів; перестановці і заміні звуків і складів; скороченні, коли збігаються приголосні.

Деякі діти здатні лише відповідати на запитання. Таким чином, експресивна мова дітей може бути засобом спілкування тільки в особливих умовах, які потребують постійної допомоги і спонукання у вигляді додаткових запитань, підказок, оцінок та заохочення.

Перший рівень мовленнєвого розвитку характеризується або повною відсутністю мовлення або активним словниковим запасом, що складається з невеликої кількості звуконаслідувальних і складних звуків. Широко використовуються жести та міміка. Діти використовують одні й ті ж звуки для позначення предметів, дій, якостей, інтонацій і жестів та пояснюють різницю у значенні. У деяких ситуаціях лепет може сприйматися як однослівне речення.

Другий рівень мовленнєвого розвитку. Перехід до нього характеризується підвищеною мовленнєвою активністю дитини. Комунікація відбувається через використання постійного, але все ще спотвореного і

обмеженого словника загальноживаних слів. Третій рівень мовленнєвого розвитку характеризується наявністю розгорнутого фразового мовлення з елементами лексико – граматичного та фонетико – фонематичного недорозвинення дітей спілкування.

Багатогранність індивідуального досвіду визначає відображення різних характеристик, що впливають на організм середовища. Virізняють образну, словесно – логічну та емоційну пам'ять [3].

Образна пам'ять є результатом сприйняття сенсорної інформації і може виявлятися у вигляді зберігання зорових, слухових, нюхових та інших відчуттів або у вигляді складних синтетичних образів, що включають комплекс різних сенсорних характеристик.

Словесно – логічна пам'ять фіксує словесну інформацію та понятійні позначення зовнішніх об'єктів та дій.

Емоційна пам'ять пов'язана з запам'ятовуванням та відтворенням емоційних переживань, які мимоволі фіксуються і мають стійкий характер [13].

Однак глибше вивчення всіх аспектів мовлення показує, що всі елементи мови – лексика, граматики і фонетика – залишаються недорозвиненими.

Кількість дефектних звуків може значно перевищувати кількість правильно вимовлених звуків.

Основною відмінністю мовленнєвого розвитку цього рівня є обмеження сприймання та відтворення складової структури слова [2].

Для дітей із загальним недорозв'язанням мовлення характерний низький рівень пізнавальної діяльності, обсяг уявлень про навколишній світ бідний, при встановленні причинно – наслідкових зв'язків виникають труднощі. Динаміка мисленнєвих процесів уповільнена. Наочно – образне мислення відстає в розвитку. Самостійно оволодіти аналізом та синтезом неможливо. У дітей часто виникають труднощі при використанні словесної інструкції, мовленнєва активність знижена, вони не можуть утримати словесний ряд, оскільки мають обмежений обсяг пам'яті. Не зважаючи на це, вони мають потенційні можливості для того, щоб оволодіти різними абстрактними поняттями, із допомогою дорослого. Сміслова пам'ять є відносно збереженою, проте

характеризується зниженням продуктивності запам'ятовування. Діти можуть губити елементи певних завдань, або ж лише частково відтворити послідовність.

Також характерним для дітей, що мають загальний недорозвиток мовлення є повільніший розвиток усіх видів моторної діяльності: загальної, дрібної, мимічної та артикуляційної. Це проявляється при виконанні окремих рухів, спостерігається загальна незграбність, зниження швидкості та спритності, утруднення при виконанні певної серії рухів. Дитині важко виконувати дії за інструкцією чи відтворювати послідовність елементів рухів, переключатися з однієї вправи на іншу.

Вольова сфера дітей із загальним недорозвиненням мовлення характеризується недостатньою саморегуляцією, самоконтролем, словесною регуляцією дій, та, насамперед, труднощами здійснення усіх етапів вольової дії.

Логічна діяльність дітей, які мають загальне недорозвинення мовлення характеризується нестійкістю, відсутністю контролю за правильністю виконання завдання. Під час порівняння предметів, вони орієнтуються на другорядні чи випадкові ознаки. Це говорить про труднощі у виділенні суттєвих ознак предметів, складнощі виникають при підбиранні слів – аналогій на основі порівняння, діти не розуміють змісту загадок.

У дітей із загальним недорозвиненням мовлення порушена графомоторна навичка – спостерігається неможливість правильно змальовувати фігури, малюнки. Зорово – моторна координація та зоровий контроль за рухами рук недостатньо розвинені. Діти не дотримуються лінії, рухи неточні, невпевнені, спостерігається слабе або дуже сильне натискання на олівець під час малювання. У дітей із ЗНМ порушеним є конструктивний праксис, що переважно пов'язано з недорозвиненням дрібної моторики пальців рук – діти відчують труднощі під час маніпуляції дрібними предметами. Вивчення мотиваційно – вольової готовності дітей із ЗНМ до навчання в школі (І.В. Мартиненко) виявило у них домінування соціально – ігрової та ігрової мотивації, несформованість саморегуляції, затримку формування навчальної мотивації, її нестійкість, поверховість, недостатню усвідомленість та

збідненість змісту. Вольова сфера характеризується недостатністю саморегуляції та дій самоконтролю, словесної регуляції дій, труднощами здійснення усіх етапів складної вольової дії [20].

Порушення мовної здібності у дітей, які мають загальне недорозвинення мовлення може проявлятися у вигляді:

- зниженої уваги до мовленнєвого оточення та не активній спостережливості;
- зниженої мовленнєвої активності;
- швидкому згасанні відбитків, які виникли у пам'яті;
- перенесення засвоєної граматичної форми на інші слова не здійснюється;
- виникають труднощі актуалізації знайомих слів [18].

Діти, які мають загальне недорозвинення мовлення, є малоактивними, не виявляють ініціативи при спілкуванні, це пов'язано, насамперед, із стійкими порушеннями в діяльності спілкування та незрілістю мотиваційної сфери. Це може призвести до проблем у розвитку та навчанні, а також когнітивних порушень. Спілкування дітей 5 – 6 років носить переважно ситуативно – діловий характер, що не відповідає віковій нормі.

Отже, загальне недорозвинення мовлення – це складний мовленнєвий дефект, який проявляється через порушення формування звукової, лексико – граматичної та семантичної мови. При цьому у дітей може бути повноцінний слух та не бути відхилень в інтелектуальному розвитку. Загальне недорозвинення мовлення може проявлятися через різноманітні складні мовні розлади, які можуть мати свій початок в проблемах зв'язного мовлення та проявлятися через абсолютну відсутність загальноповсякденної мови.

1.2. Особливості слухомовленнєвої пам'яті в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня старшого дошкільного віку

Під слухомовленнєвою пам'яттю розуміють – гарне запам'ятовування і точне відтворення різноманітних звуків, слів, речень, віршів. З кожним роком

життя у дитини виникає потреба засвоювати все більшу кількість інформації. Оволодіння слуховою пам'яттю – є одним з головних умов успішної підготовки дитини до школи, до навчальної діяльності, і до постійних розумових навантажень.

У дітей із порушенням мовлення у дошкільному віці і на початку шкільного навчання має місце знижений обсяг усіх видів пам'яті, порівняно з нормою. Протягом навчання у початковій школі ці показники поліпшуються, однак слухомовленнєва пам'ять не досягає норми. З'ясовано, що рівень слухової пам'яті безпосередньо пов'язаний із мовленнєвим розвитком: чим гірше мовлення, тим гірша слухова пам'ять. Такий чинник зумовлює зменшення функції слухової пам'яті [21].

Недостатній рівень розвитку мовлення накладає відбиток, на формування у дітей вищих психічних функцій. Однією з вищих психічних функцій – є пам'ять, яка лежить в основі здібностей людини, є умовою набуття нових знань а також формування умінь та навичок. Рівень розвитку мовлення і рівень слухомовленнєвої пам'яті пов'язані між собою процеси. Адже, не тільки ступінь розвитку мови залежить від рівня розвитку пам'яті дитини, а й рівень розвитку пам'яті залежить від ступеня сформованості мовлення.

У старшому дошкільному віці розвиток образних форм пізнання відбувається швидкими темпами. Серед них образна пам'ять займає центральне місце. Дошкільний період найбільш сприятливий до розвитку цього виду пам'яті. Той факт, що пам'ять формується у дошкільника найбільш інтенсивно в порівнянні з іншими здібностями, є привабливим для максимального розвитку слухомовленнєвої пам'яті дитини із загальним недорозвиненням мовлення. Для прогресивного розвитку слухомовленнєвої пам'яті дошкільників необхідно виявити умови, що сприяють цьому розвитку [19].

У старшому дошкільному віці істотне значення для підготовки дитини до навчання в школі має слухомовленнєва пам'ять, яка розвивається під впливом освоєння мови і оволодіння мовленням. Слухомовленнєва пам'ять прямо пов'язана з розвитком лексичного запасу дошкільника, так як слабо

розвинена слухомовленнева пам'ять не дає можливості накопичення необхідного словникового запасу для граматично правильного оформлення думок і, відповідно, повноцінного мислення. Недостатній словниковий запас не дає можливості дитині, крім усього іншого, мати повноцінне соціальне спілкування і діяльність. У зв'язку з цим діагностика слухомовленневої пам'яті й мовлення є популярними прийомами у визначенні причин соціальної дезадаптації і інтелектуальних проблем дітей дошкільного віку [4].

Необхідно відзначити, що слухомовленнева пам'ять дітей із загальним недорозвиненням мовлення формується в процесі діяльності так само, як і у дітей без порушень мовлення. Але процеси запам'ятовування, збереження і відтворення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення мають свої особливості.

Слухомовленнева пам'ять – це образна пам'ять, пов'язана з діяльністю слухового аналізатора та спрямована на запам'ятовування звуків: мовленнєвих і немовленнєвих. Цей вид пам'яті характеризується тим, що людина, може швидко і точно запам'ятати зміст подій, логіку міркувань, розуміти зміст прочитанного тексту. Слухомовленнева пам'ять лежить в основі здібностей людини, є умовою навчання, надбання знань, формування умінь і навичок [20].

Дослідники вказують на те, що у дітей із загальним недорозвиненням мовлення відмічається низький обсяг слухового запам'ятовування, швидке забування отриманої інформації, різноманітні помилки відтворення (Белякова Л. І., Власенко І. Т.).

Повноцінне мовлення є важливою умовою становлення комунікативних компетенцій. Наявність мовленнєвих порушень негативно впливає на психіку дитини у дошкільному віці, а також, на формування її як повноцінної особистості. Так само виявляється зворотній вплив психічних процесів на перебіг логопатології, зокрема недостатній розвиток процесу пам'яті у дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення значно ускладнює корекцію мовленнєвого порушення.

Для старших дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення є характерними варіативні особливості в обсязі слухової пам'яті, а також

незначне загальне зниження цієї функції. Спостерігається кореляція між станом слухової пам'яті та ступенем прояву мовленнєвого порушення: рівень слуховий пам'яті знижується зі зниженням рівня розвитку мовлення. Так, під час виконання завдань на дослідження слухової пам'яті, зазначена категорія дошкільників виявляє повільне орієнтування в умовах завдання, що знижує результативність їх виконання [5].

У дітей старшого дошкільного віку із порушенням мовлення навчання має місце знижений обсяг усіх видів пам'яті, порівняно з нормою. Протягом навчання у початковій школі ці показники поліпшуються, однак слухомовленнєва пам'ять не досягає норми. З'ясовано, що рівень слухової пам'яті безпосередньо пов'язаний із мовленнєвим розвитком: чим гірше мовлення, тим гірша слухова пам'ять. Такий чинник зумовлює зменшення функції слухової пам'яті.

У переважної більшості дітей старшого дошкільного віку з порушенням мовлення зорова пам'ять перебуває в межах норми. Це пояснюється тим, що розвиток звичайного зорового впізнання реальних об'єктів, яке є підґрунтям зорової пам'яті, як правило, не відрізняється від норми. Водночас порушення просторового сприймання, зумовлене недосконалістю просторового аналізу та синтезу, спричинює зменшення обсягу зорової пам'яті. Найчастіше це спостерігається у дітей з дизартрією (І.Т. Власенко) [6].

Своєчасне виявлення недоліків слухомовленнєвої пам'яті та подальша їх корекція дозволяє домогтися максимальної результативності в системі логопедичної роботи з усунення загального недорозвинення мовлення і успішно підготувати дітей до подальшого шкільного навчання.

У дітей із загальним недорозвиненням мовлення відмічаються такі труднощі, які пов'язані з неможливістю розвитку слухо – мовленнєвої пам'яті:

- низький обсяг мовного матеріалу, що запам'ятовується як на тривалий, так і на короткий час;
- швидке забування мовного матеріалу, запропонованого для запам'ятовування;
- спотворення і смислові заміни слів під час відтворення;

- при відтворенні мовного матеріалу спостерігаються заміни слів за фонетичною подібністю;
- слова, пов'язані між собою за змістом, запам'ятовуються краще, ніж розрізнені слова.

У дошкільників із нормальним мовленнєвим розвитком під час відтворення матеріалу виявляється певна організованість, зосередженість. У дітей із загальним недорозвиненням мовлення виявляється імпульсивність, підвищена рухова активність чи навпаки – сповільненість. Діти з нормальним мовленнєвим розвитком при навмисному запам'ятовуванні відтворюють більше інформації за дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Для якісного запам'ятовування матеріалу дитині з типовим мовленнєвим розвитком потрібно повторити матеріал 1 – 2 рази. А дитині із загальним недорозвиненням мовлення – від 3 до 5 разів.

Продуктивність розвитку слухомовленнєвої пам'яті залежить від форми подання матеріалу. Діти із ЗНМ краще запам'ятовують наочний матеріал, ніж вербальний. Якщо говорити про мисленнєву активність, то у дітей із нормальним мовленнєвим розвитком характерне свідоме прагнення застосовувати ті самі логічні операції, що й під час запам'ятовування. У більшості дітей із загальним недорозвиненням мовлення такого не спостерігається [7].

Для дітей із загальним недорозвиненням мовлення характерним також є недостатній розвиток мимовільної пам'яті. Те, що діти із нормою мовленнєвого розвитку запам'ятовують легко, у дітей із порушення мовлення викликає багато зусиль. Багаторазове повторення призводить до втоми і дитина втрачає інтерес до завдання, тому результат погіршується.

На думку багатьох авторів, порушення розвитку слухомовленнєвої пам'яті проявляється у труднощах збереження та відтворення інформації, нерівномірності відтворення з тенденцією до зменшення кількості слів. Найбільш часті помилки – це заміна складних слів на асоціації, зниження обсягу, міцності запам'ятовування, а також сповільненість запам'ятовування. Важливими чинниками, що впливають на слухомовленнєву пам'ять дітей із

загальним недорозвиненням мовлення є особливості мислення, недостатня саморегуляція порушення різних видів сприймання [22].

Отже, слухомовленнєва пам'ять у дітей із загальним недорозвиненням мовлення має свої особливості та певні порушення, які в свою чергу відображаються як на мовленнєвому так і на психічному розвитку дитини.

Діти із загальним недорозвиненням демонструють: слабкість утримання мовленнєвих сигналів і неточне відтворення почутих слів, низький рівень розвитку довільності та контролю слухової пам'яті, порушення впізнавання слів запропонованих на слух, погана реакція на мовні стимули, повільне орієнтування в умовах завдання.

Аналізуючи особливості слухомовленнєвої пам'яті у дітей із загальним недорозвиненням мовлення, важливо враховувати, що ці особливості можуть впливати як на мовленнєвий, так і на психічний розвиток малюка. Такі діти часто проявляють слабкість утримання мовленнєвих сигналів та мають труднощі з точним відтворенням почутих слів.

Низький рівень розвитку довільності та контролю слухової пам'яті також є характерною особливістю. Діти можуть виявляти порушення впізнавання слів, які їм були запропоновані на слух, а також виявляти погану реакцію на мовні стимули. Окрім цього, може бути спостережена повільна адаптація та орієнтація в умовах завдань, що вимагають використання слухової пам'яті.

Важливо визначити і врахувати ці особливості при розробці та застосуванні методик для розвитку слухомовленнєвої пам'яті в корекційно-освітньому процесі. Детальне вивчення цих аспектів може сприяти ефективному розвитку мовленнєвої пам'яті у дітей із загальним недорозвиненням мовлення, сприяючи їхньому комплексному розвитку та успішній інтеграції в навчальне середовище.

1.3 Мнемотехніка як засіб розвитку слухомовленнєвої пам'яті в дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня старшого дошкільного віку

Мнемотехніка (від грец. *mnemonic* - мистецтво запам'ятовування) – це система методів та прийомів, що забезпечують ефективне запам'ятовування, збереження та відтворення інформації, шляхом створення штучних асоціацій.

Оскільки в основі мнемотехніки лежить вербально – логічне мислення, то її використання позитивно впливає на розвиток логічного мислення та інтелектуальних здібностей особистості. Це пояснюється також тим, що мнемотехніка «використовує природні механізми пам'яті мозку і дозволяє цілком контролювати процес запам'ятовування, збереження та згадування інформації» [23].

Мнемотехніка як методика належить до здоров'язбережувальної та часозбережувальної технології, що забезпечує оптимізацію розумової діяльності й ефективно формує навички самонавчання. На жаль, незважаючи на значний історичний досвід, застосування мнемотехнічних прийомів, наявність сучасних розробок та використання педагогами певних її елементів в освіті, проблема використання методів освітньої мнемотехніки ще далека від розв'язання.

Використання технології «Мнемотехніка» в освітньому процесі спільної та самостійної діяльності сприяє:

- розвитку основних психічних процесів – пам'яті, уваги, образного мислення;
- вмінню дітей перетворювати абстрактні символи або образи (перекодування інформації);
- формуванню умінь і навичок у дітей сприйняття, відтворення, використання засобів технології;
- розвитку вміння працювати за зразком, за правилами, слухати дорослого і виконувати його інструкції;

- розвитку творчих здібностей дітей, вмінню самим складати схеми і відтворювати їх.
- розвитку зв'язного мовлення, розширення та збагачення словникового запасу дітей;
- розвитку дрібної моторики руки;
- формуванню навичок співпраці, взаєморозуміння, доброзичливості, самостійності, ініціативності, відповідальності;
- формуванню цілісного сприйняття навколишнього світу;
- розвитку інтересу, мотивації до вивчення нового, невідомого в навколишньому світі, приймати активну участь в освітньому процесі;
- розвитку вміння вирішувати інтелектуальні і особистісні завдання адекватно віком, застосовувати знання і способи діяльності у вирішенні завдань;
- створенню умов, які сприяють взаємодії і співпраці з батьками дітей.

Особливість мнемотехніки полягає у тому, що коли дитина у своїй уяві поєднує декілька зорових образів, мозок фіксує цей взаємозв'язок. І надалі, при пригадуванні, одного з образів цієї асоціації мозок відтворює всі раніше поєднані образи. Спершу дитині пропонується готова мнемотаблиця, надалі включають дитину в процес створення схеми: спочатку із запропонованих зображень, потім ускладнюємо завдання і пропонуємо дитині самостійно підібрати картинку до слова чи словосполучення. Можливе запам'ятовування за допомогою мнемотехніки також різноманітної текстової інформації: іншомовних слів, термінів, географічних назв, граматичних правил, імен та прізвищ тощо. У такому разі створені за допомогою мнемотехнічних прийомів штучні асоціації засвоюються легше і швидше. Застосування мнемотехніки поліпшує показники обсягу та точності запам'ятовування і розвитку інших пізнавальних процесів, підвищує тривалість зберігання та якість відтворення засвоєної інформації.

Актуальність і доцільність використання мнемотехніки в логопедичній роботі пояснюється тим, що відкриває нові можливості оптимізації роботи

вчителя – логопеда в корекції звуковимови, що сприяє якісній автоматизації звуків, збагаченню та актуалізації словника, розвитку лексико – граматичної сторони мовлення, має характер комплексного впливу, сприяє розвитку пам'яті, уваги, мислення [8].

Для дітей старшого віку схеми даються в одному кольорі. Дорослий дає план – схему тільки на початковому етапі – у міру навчання діти активно включаються в процес створення своєї схеми. На початку роботи з мнемотаблицями діти починають відчувати деякі труднощі, їм важко слідувати запропонованим планом таблиці. Часто перші оповідання за моделями виходять дуже схематичними. Щоб складнощів було менше в програму змісту мнемотаблиць необхідно вводити завдання з активізації та збагачення словника. Використання мнемотехніки – це, насамперед, початкова «пускова» найбільш значуща і ефективна робота, але не можна обмежуватися тільки нею при розвитку мовлення дітей. Не потрібно зловживати цим методом, використовувати без необхідності, коли властивості і зв'язки об'єктів лежать на поверхні. Паралельно необхідно проводити й іншу роботу з розвитку мовлення.

Старший дошкільний вік найсприятливіший для закладання основ чіткого, грамотного та красивого мовлення, що є важливою умовою розвитку дитини. Але на сьогоднішній день багате мовлення у дітей старшого дошкільного віку – явище дуже рідкісне. Тому формування мовленнєвої компетентності стає все більш актуальною проблемою. Зважаючи на те, що від застосування загальноприйнятих методів навчання не кожного разу можна чекати найкращого результату, їх необхідно доповнювати такими засобами, які могли би полегшити процес формування зв'язного мовлення [9].

У дітей переважає наочно – образна пам'ять, зоровий образ, який зберігся у дитини після прослуховування, що супроводжується переглядом малюнків, дозволяє значно швидше запам'ятати як правильно вимовляти звуки. Така методика сприяє виникненню мотивації мовленнєвого спілкування, автоматизації звуків і корекції лексикограматичного боку мовлення.

Тому, щоб допомогти дітям в оволодінні грамотним мовленням і полегшити цей процес, можна використовувати різноманітні дидактичні ігри, методи, технології та інноваційні прийоми [10].

Однією з таких технологій, яка сприятиме виробленню навичок грамотної обробки інформації, засвоєнню складного матеріалу, розвитку мовлення без розумової і нервової напруги, є мнемотехніка. Формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку на основі мнемотехніки, за науково обґрунтованою методикою, сприяє оптимізації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти.

Сучасні дослідники [11] трактують мнемотехніку системою методів і прийомів, що забезпечують ефективне запам'ятовування, успішне освоєння дітьми знань про особливості об'єктів природи, про навколишній світ, ефективне запам'ятовування структури розповіді, збереження і відтворення інформації, і звичайно розвиток мовлення.

Історія мнемотехніки починалася як невіддільна частина ораторського мистецтва, риторики. Ця техніка використовувалася для запам'ятовування довгих монологів, які виголошували оратори. У наші дні мнемотехніку, як систему методів і прийомів, що забезпечує ефективне запам'ятовування, збереження і відтворення інформації, активно використовують у практиці закладів дошкільної освіти на мовленнєвих заняттях для створення текстів, переказування, словникової роботи. Техніка згуртування образів в загальний асоціативний ряд є одним із основоположних прийомів у мнемотехніці. За допомогою знаходження асоціацій інформація об'єднується в ціле асоціативне зображення, створене за допомогою сформованих у голові образів. Щоб відтворити будь – яку частину матеріалу, досить лише вибудувати в голові певний образ і спровокувати ланцюгову реакцію для пригадування інших образів, об'єднаних в асоціативний ряд. За допомогою мнемотехніки вирішуються такі завдання:

- розвиток зв'язного і діалогічного мовлення;
- розвиток у дітей умінь за допомогою графічної аналогії розуміти і розповідати знайомі казки, вірші за мнемотаблями і колажами;

- навчання дітей правильної звуковимови;
- знайомство з буквами;
- розвиток у дітей розумової активності, кмітливості, спостережливості, вміння порівнювати і виділяти суттєві ознаки;
- розвиток у дітей психічних процесів: мислення, уяви, уваги;
- вирішення дошкільнятами винахідницьких задач казкового, ігрового, екологічного, етичного характеру тощо;
- розвиток пам'яті [25].

Отже, мнемотехніка – «система внутрішнього письма», що дозволяє послідовно записувати в мозок інформацію, перетворену на комбінації зорових образів; це спосіб покращення засвоєння нової інформації шляхом свідомого утворення асоціативних зв'язків за допомогою спеціальних методів та прийомів.

Використання мнемотехніки у практиці дошкільної педагогіки не тільки корисне, але і необхідне, оскільки особливості психо – фізіологічного розвитку дітей дошкільного віку вимагають додаткової, у тому числі наочно – образної підтримки у процесі засвоєння нових знань. При цьому активізуються та розвиваються практично всі психічні процеси дитини: увага, мислення, пам'ять (різні її види: слухова, зорова, рухова, тактильна), уява, і, звичайно, мовлення.

Висновок до розділу 1

Дослідивши психолого – педагогічну характеристику дітей, що мають загальне недорозвинення мовлення можемо зробити такі висновки. Загальне недорозвинення мовлення являє собою порушення різних сторін мовленнєвої системи і характеризується тим, що у багатьох дітей порушуються усі компоненти мови, але при цьому може зберігатися інтелект та слух. Діти, які мають загальне недорозвинення мовлення на відміну від нормотипових не завжди можуть зрозуміти узагальнене значення слів у контексті. Погано орієнтуються у значеннях слів та їх відтінках. Великі труднощі виникають тоді, коли діти намагаються самостійно добирати антоніми та синоніми.

Для дітей із загальним недорозвиненням мовлення характерний низький рівень пізнавальної діяльності, обсяг уявлень про навколишній світ збіднений, при встановленні причинно – наслідкових зв'язків виникають труднощі. Динаміка мисленнєвих процесів уповільнена. Наочно – образне мислення відстає в розвитку. Самостійно оволодіти аналізом та синтезом неможливо. У дітей часто виникають труднощі при використанні словесної інструкції, мовленнєва активність знижена, вони не можуть утримати словесний ряд, оскільки мають обмежений обсяг пам'яті. Не зважаючи на це, вони мають потенційні можливості для того, щоб оволодіти різними абстрактними поняттями, із допомогою дорослого. Сміслова пам'ять є відносно збереженою, проте характеризується зниженням продуктивності запам'ятовування. Діти можуть губити елементи певних завдань, або ж лише частково відтворити послідовність.

Загальне недорозвинення мовлення – це складний мовленнєвий дефект, який проявляється через порушення формування звукової, лексико – граматичної та семантичної мови. При цьому у дітей може бути повноцінний слух та не бути відхилень в інтелектуальному розвитку. Загальне недорозвинення мовлення може проявлятися через різноманітні складні мовні розлади, які можуть мати свій початок в проблемах зв'язного мовлення та проявлятися через абсолютну відсутність загальнозживаної мови.

Слухо – мовленнєва пам'ять у дітей із загальним недорозвиненням мовлення має свої особливості та певні порушення, які в свою чергу відображаються як на мовленнєвому так і на психічному розвитку дитини.

Для дітей із загальним недорозвиненням характерна: слабкість утримання мовленнєвих сигналів і неточне відтворення почутих слів, низький рівень розвитку довільності та контролю слухової пам'яті, порушення впізнавання слів запропонованих на слух, погана реакція на мовні стимули, повільне орієнтування в умовах завдання.

Мнемотехніка – це «система внутрішнього письма», що дозволяє послідовно записувати в мозок інформацію, перетворену на комбінації зорових образів; це спосіб покращення засвоєння нової інформації шляхом свідомого

утворення асоціативних зв'язків за допомогою спеціальних методів та прийомів.

Особливість мнемотехніки у тому, що коли в уяві поєднується декілька зорових образів, мозок фіксує цей взаємозв'язок. І надалі, при пригадуванні, одного з образів цієї асоціації мозок відтворює всі раніше поєднані образи.

РОЗДІЛ II.

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ СЛУХОМОВЛЕННЕВОЇ ПАМ'ЯТІ ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Методика засобів розвитку слухомовленнєвої пам'яті в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня старшого дошкільного віку

Експеримент проводився в Комунальному закладі дошкільної освіти (ясла – садок) комбінованого типу № 263 Криворізької міської ради.

Експериментальну групу склали діти підготовчої до школи групи, які мають загальне недорозвинення мовлення ІІІ рівня, у кількості 10 осіб (п'ять хлопчиків, п'ять дівчаток). Вік піддослідних на час обстеження становив 5 – 6 років.

Мета констатуючого дослідження: виявлення стану слухомовленнєвої пам'яті у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мови ІІІ рівня.

Завдання дослідження:

- проведення бесіди з логопедом, вихователем;
- спостереження за дітьми експериментальної групи;
- аналіз анамнестичної інформації;
- підбір найбільш ефективних методів та прийомів дослідження стану слухомовленнєвої пам'яті;
- проведення обстеження дітей із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня
- якісний та кількісний аналіз результатів обстеження.

Для з'ясування стану безпосередньої слухомовленнєвої пам'яті в дітей із загальним недорозвиненням мови використовували методику «Заучування 10

слів» за посібником С. Максименко, Л. Терлецька [12], оскільки як проб на слухомовленнєву пам'ять у дослідженнях найчастіше виступає ця методика.

Діагностичне дослідження склалося з кількох етапів.

У першому етапі ми обстежили загальний стан запам'ятовування дитиною вербального матеріалу.

Бесіди з вихователем, логопедом та наші спостереження дозволяють виділити деякі характеристики дітей експериментальної групи.

Група справляє приємне враження. Більшість дітей доброзичливі та емоційні, дуже швидко та легко вступили в контакт. Труднощі у спілкуванні виникли лише з двома дітьми. Дівчинка за характером дуже сором'язлива, замкнута дівчинка. Хлопчик вкрай неохоче вступав у контакт, уникаючи прямого погляду співрозмовника.

Спостерігаючи цю групу дітей на заняттях, можна назвати, що її половина – це активні, допитливі діти, які беруть активну участь у заняттях, їх легко захопити новими цікавими завданнями. Що характерно, цим дітям важливий не лише результат (похвала, схвалення), а й процес навчання, якщо він досить яскравий і різноманітний.

Обстеження проводилось у вересні 2023 року. Констатуючий експеримент проводився з дітьми індивідуально в ранковий час, що дозволило виключити можливість підвищеної стомлюваності дітей (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Дослідно – експериментальна програма дослідження слухо – мовленнєвої пам'яті

Етап	Зміст роботи
Теоретико – пошуковий етап	Аналіз стану дослідження проблеми в науковій літературі та педагогічній практиці; уточнення основних понять дослідження та власне визначення понять; визначення об'єкта, предмета, мети та завдань

	дослідження.
Констатувальний етап	Проведення діагностики сформованості комунікативної компетентності у дітей даної вікової групи. Аналіз результатів проведеної роботи за визначеними критеріями та показниками. Визначення подальшої роботи з дітьми.
Формувальний етап	Проведення дослідного експерименту спрямованого на формування слухомовленнєвої пам'яті засобами мнемотехніки.

Для дослідження було взято вербальні методики.

Перший етап – вивчення стану запам'ятовування дитиною вербального матеріалу.

На другому етапі стояла мета – оцінювання стану слухомовленнєвої пам'яті дітей 5 – 6 – річного віку. Слухомовленнєву пам'ять ми досліджували з двох причин: по – перше, обсяг її був додатковим контрольним показником; по – друге, з цієї методики було зручно розпочинати дослідження, оскільки вона дозволяла легко ввести випробуваного в експериментальну ситуацію.

Відтворення словесного матеріалу

Для того, щоб перевірити, як дитина запам'ятовує мовленнєвий матеріал, дитині пропонується сприйняти на слух і постаратися запам'ятати слова, що відповідають віку дітей.

Спочатку проводилося прочитання експериментатором, потім ще раз – з установкою на запам'ятовування, потім спільне промовляння з дитиною, та були ще раз прочитані експериментатором. Після цього дитині пропонувалося повторити те, що він запам'ятав.

Мета констатуючого дослідження: виявлення стану слухомовленнєвої пам'яті у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мови III рівня.

Завдання дослідження:

- проведення бесіди з логопедом, вихователем;
- спостереження за дітьми експериментальної групи;
- аналіз анамнестичної інформації;
- підбір найбільш ефективних методів та прийомів дослідження стану слухомовленнєвої пам'яті;
- проведення обстеження дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня
- якісний та кількісний аналіз результатів обстеження.

Методика «Заучування 10 слів».

Інструкція: « Уважно прослухай слова, запам`ятай їх і повтори в такій самій послідовності: стіл, калина, крейда, слон, парк, ноги, рука, хвіртка, вікно, бак.

Експериментатор читає слова повільно, чітко. Коли дитина повторює, експериментатор ставить у своєму протоколі хрестики під цими словами.

Якщо дитина не запам`ятала, то дається друга інструкція: «Зараз я знову прочитаю ті ж слова, і ти повинен повторити їх – і ті, які вже назвав, і ті, які пропустив уперше, – всі разом у будь-якому порядку.

Результати дослідження вносяться до протоколу обстеження.

Якщо дитина до другого разу відтворює 7 – 8 слів, а при наступних пробах нагадує їх все менше, це говорить про послаблення активної уваги і про виражену стомлюваність.

Якщо дитина відтворює однакову кількість тих самих слів, це свідчить про емоційну млявість.

Результати цього дослідження ми проаналізували у другому пункті цього розділу.

Якщо дитина намагається вставляти в процесі досвіду зайві слова, експериментатор обов'язково записує їх поряд з хрестиками, а якщо ці слова повторюються, ставить хрестики під ними.

Після 5 – кратного повторення слів експериментатор переходить до інших експериментів, а в кінці дослідження, тобто приблизно через 20 – 30 хвилин, знову просить відтворити ці слова (без нагадування).

На третьому етапі ставилася мета – дослідити слухомовленнєву пам'ять для аналізу здатності дитини до повторення чисел.

Спочатку експериментатор прочитав цифри, потім ще раз, щоб дитина запам'ятала, потім промовляння разом з дитиною, потім знову самим експериментатором.

Методика «Запам'ятай цифри».

Інструкція: «Послухай уважно послідовність цифр, та відтвори їх так само, як і я, або назви які ти запам'ятав:

3, 5, 9, 8, 1, 2, 6, 7, 4.

Першою має стояти цифра 3.

Результати цього дослідження ми проаналізували у третьому пункті цього розділу.

2.2. Констатувальний етап експериментального дослідження

Для з'ясування стану безпосередньої слухомовленнєвої пам'яті в дітей із загальним недорозвиненням мови використовували методику «Заучування 10 слів» за посібником С. Максименко, Л. Терлецька [12], оскільки як проб на слухомовленнєву пам'ять у дослідженнях найчастіше виступає ця методика.

Результати відповідей були оцінені за такими критеріями:

Високий рівень – 5 – 7 слів;

Середній рівень – 3 – 4 слова;

Низький рівень – 1 – 2 слова.

Оцінка результатів була проведена за такими рівнями: У нормі: діти запам'ятовують з першого разу 4 – 5 слів, а всі 10 слів у середньому через 3 – 5 повторів. Нормальним є «ефект краю» (діти після 1 – го читання

запам'ятовують краще перші й останні слова), а також наростання числа заучених слів від повтору до повтору (зворотне явище говорить про швидку втомлюваність пам'яті дитини і якихось порушеннях її діяльності).

Критерії:

- обсяг слухомовленнєвої пам'яті;
- швидкість запам'ятовування даного обсягу слів;
- особливості слухового та фонематичного сприйняття;
- особливості мнестичної діяльності.

Методика запам'ятовування десяти, які не пов'язані за змістом, слів забезпечує вивчення особливостей заучування ряду. Перед випробуванням не поставлено завдання запам'ятовування порядку слів.

Дослідження слухомовленнєвої пам'яті.

Методика «Заучування 10 слів».

Інструкція: «Уважно прослухай слова, запам'ятай їх і повтори в такій самій послідовності: стіл, калина, крейда, слон, парк, ноги, рука, хвіртка, вікно, бак.

У ході проведеного констатувального експерименту, нами були проаналізовані відповіді дітей. Результати дослідження аналізувалися як кількісно, і якісно.

Таблиця 2.1.

**Оцінка слухомовленнєвої пам'яті експериментальної групи
(методика «Заучування 10 слів»)**

№ дитини	1 повторен ня	2 повторення	3 повторення	4 повторення
1. Вітя П.	4 слів	3 слово	5 слів	5 слів
2. Ярослав А.	3 слова	3 слів	4 слова	3 слів
3. Коля В.	6 слів	8 слів	7 слів	7 слів
4. Паша К.	7 слів	8 слів	7 слів	7 слів

5. Толя Д.	2 слова	2 слова	3 слова	2 слова
6. Катя Н.	1 слова	2 слова	3 слова	3 слова
7. Марина П.	4 слова	3 слова	5 слів	4 слів
8. Віка Д.	2 слова	2 слова	3 слова	3 слова
9. Маша Ж.	1 слово	1 слово	2 слова	3 слова
10. Кіра Б.	2 слова	1 слово	3 слова	4 слів

Високий рівень – 2 дітей: Коля П. повторив від 6 до 8 слів, Паша К. повторив від 7 до 8 слів.

Середній рівень – 3 дітей: Вітя П. він повторив від 3 до 5 слів, Марина П. повторила від від 3 до 5 слів, Ярослав А. повторив від 3 до 4 слів.

Низький рівень – 5 дітей: Толя Д. повторив від 2 до 3 слів, Катя Н. повторила від 1 до 3 слів, Віка Д. повторила від 2 до 3 слів, Маша Ж. повторила від 1 до 3 слів, Кіра Б. повторила від 1 до 4 слів.

За результатами виконання завдання ми з'ясували, що 20% дітей експериментальної групи від першого пред'явлення відтворюють 5 – 7 слів. Це відповідає показникам найвищого рівня. На другий повтор діти запам'ятали до 30 – 40% слів.

З усього сказаного можна дійти до висновку, що слухомовленнєва пам'ять у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення нижче норми.

Результати констатувального експерименту показали низький рівень розвитку слухомовленнєвої пам'яті (рис. 2.1).

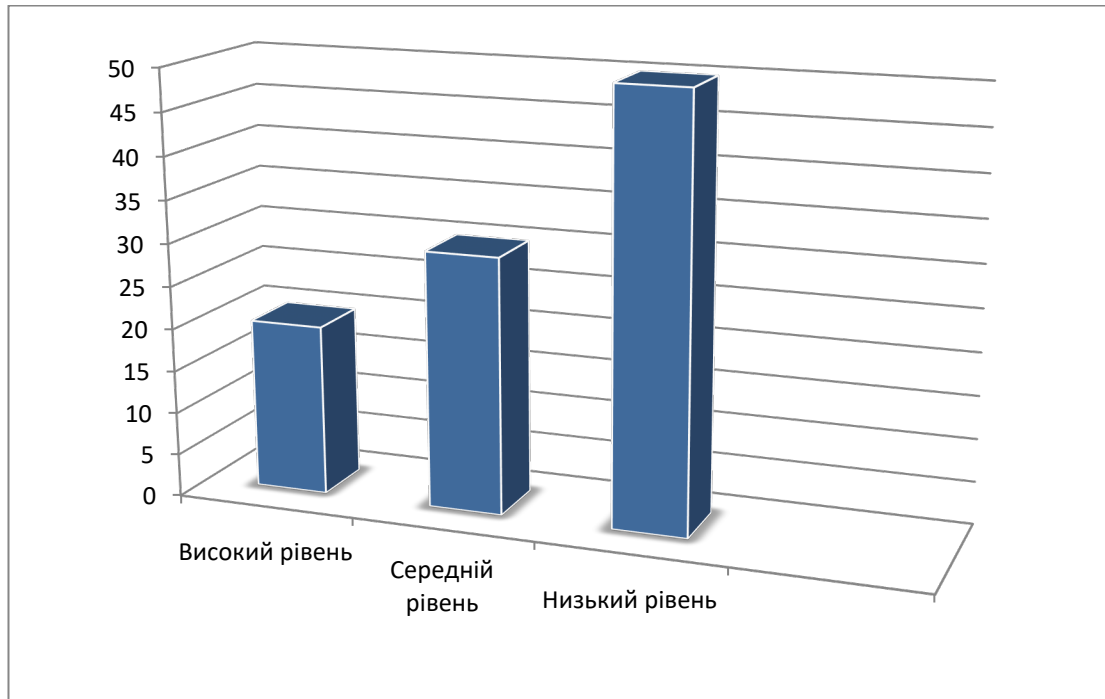

Рис. 2.1. Рівні розвитку слухомовленнєвої пам'яті дітей із ЗНМ

Таким чином ми підібрали комплекс віршів для розвитку слухомовленнєвої пам'яті засобами мнемотехніки (додаток А).

В ході експериментального дослідження нами була також проведена методика «Запам'ятай цифри».

У завданні до неї дитина отримує інструкцію такого змісту: «Зараз я буду називати тобі цифри, а ти повторюй їх за мною відразу після того, як я скажу слово "повтори"».

Експериментальну групу склали діти підготовчої до школи групи, які мають загальне недорозвинення мовлення III рівня, у кількості 10 осіб (п'ять хлопчиків, п'ять дівчаток). Вік піддослідних на час обстеження становив 5 – 6 років.

Мета констатуючого дослідження: виявлення стану слухомовленнєвої пам'яті у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мови III рівня.

Завдання дослідження:

- проведення бесіди з логопедом, вихователем;
- спостереження за дітьми експериментальної групи;
- аналіз анамнестичної інформації;

- підбір найбільш ефективних методів та прийомів дослідження стану слухомовленнєвої пам'яті;
- проведення обстеження дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня;
- якісний та кількісний аналіз результатів обстеження.

Для формування слухомовленнєвої пам'яті в дітей із загальним недорозвиненням мови використовували методику «Запам'ятай цифри» за посібником С. Максименко, Л. Терлецька [12].

Діагностичне дослідження склалося з кількох етапів.

У першому етапі ми обстежили загальний стан запам'ятовування дитиною вербального матеріалу.

У другому етапі оцінювали стан слухо – мовленнєвої пам'яті.

Результати відповідей були оцінені за такими критеріями:

Високий рівень – 5 – 7 цифр;

Середній рівень – 3 – 4 цифри;

Низький рівень – 1 – 2 цифри.

Оцінка результатів

10 балів – дитина правильно відтворила у середньому 9 цифр.

8 – 9 балів – дитина точно відтворила в середньому 7-8 цифр.

6 – 7 балів – дитина безпомилково змогла відтворити в середньому 5-6 цифр.

4 – 5 балів – дитина в середньому відтворила 4 цифри.

2 – 3 бали – дитина в середньому відтворила 3 цифри.

0 – 1 бал – дитина в середньому відтворила від 0 до 2 цифр.

Дослідження слухо – мовленнєвої пам'яті.

Методика «Запам'ятай цифри».

Інструкція: «Послухай уважно послідовність цифр, та відтвори їх так само, як і я, або назви які ти запам'ятав:

3, 5, 9, 8, 1, 2, 6, 7, 4.

**Оцінка слухомовленнєвої пам'яті експериментальної групи
(методика «Запам'ятай цифри»)**

№ дитини	1 повторення	2 повторення	3 повторення	4 повторення
1. Вітя П.	6 цифр	5 цифр	5 цифр	5 цифр
2. Ярослав А.	5 цифр	6 цифр	6 цифр	5 цифр
3. Коля В.	2 цифри	3 цифри	2 цифри	4 цифри
4. Паша К.	2 цифри	3 цифри	3 цифри	4 цифри
5. Толя Д.	2 цифри	2 цифри	3 цифри	2 цифри
6. Катя Н.	1 цифру	2 цифри	3 цифри	3 цифри
7. Марина П.	2 цифри	1 цифри	1 цифри	2 цифри
8. Віка Д.	2 слова	2 слова	3 слова	3 слова
9. Маша Ж.	1 слово	1 слово	2 слова	3 слова
10. Кіра Б.	2 слова	1 слово	3 слова	4 слів

Результати формувального експерименту показали низький рівень розвитку слухомовленнєвої пам'яті (див. рис. 2.2).

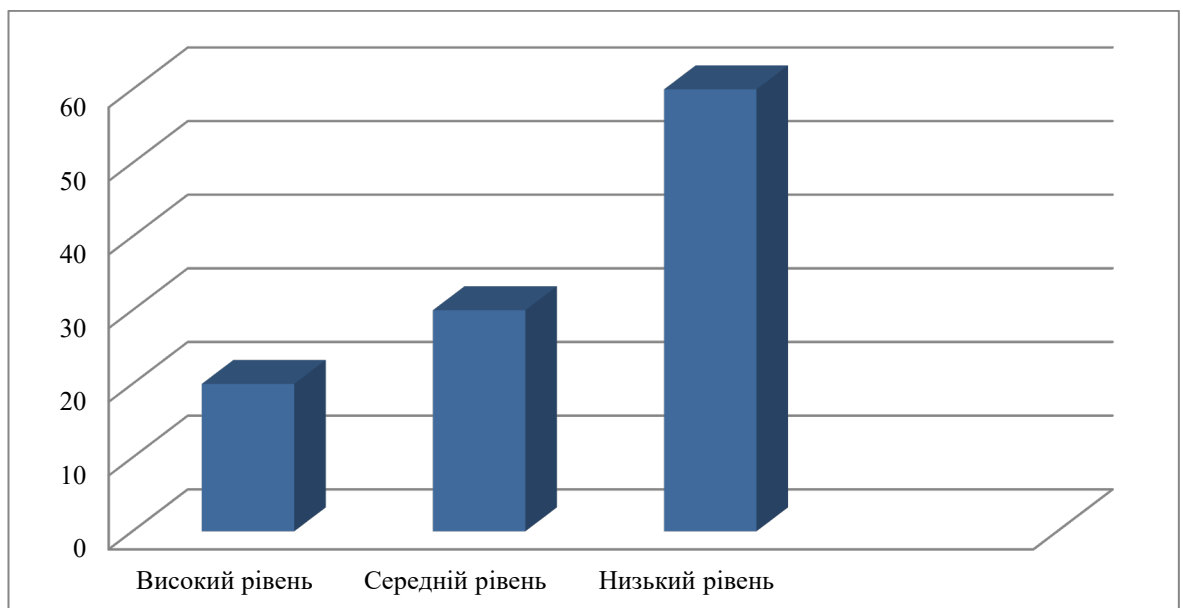

Рис.2.2. Рівні розвитку слухомовленнєвої пам'яті дітей із ЗНМ

За результатами ми бачимо, що дві дитини (Вітя П., Ярослав А.) запам'ятали шість цифр, троє дітей Коля В., Паша К., Толя Д.) запам'ятали три цифри, і шість дітей (Катя Н., Марина П., Віка Д, Маша Ж., Кіра Б.) запам'ятали дві цифри.

2.3. Формувальний етап експериментального дослідження

Під час розробки методики розвитку слухомовленнєвої пам'яті ми виходили з припущення про те, що мнемотехніка як засіб корекційно – розвивального впливу, дозволяє під час логопедичного впливу підвищити якість засвоєння будь – якого програмного матеріалу, сприяє корекції та розвитку всіх компонентів мовленнєвої системи. Методика розвитку слухомовленнєвої пам'яті у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення засобами мнемотехніки передбачає систематичне використання спеціально підібраних вправ, спрямованих на формування різних видів пам'яті та її властивостей. Акцент зроблено на розвиток слухомовленнєвої пам'яті, що, за результатами проведеного нами експериментального дослідження, є на низькому рівні сформованості у зазначеної категорії дітей.

В процесі розробки методики розвитку слухомовленнєвої пам'яті враховувалася роль мнемотехніки як засобу корекційно – розвивального впливу. Вплив цієї методики спрямований на підвищення якості засвоєння програмного матеріалу та корекцію та розвиток всіх компонентів мовленнєвої системи. Основний акцент зроблено на розвиток слухомовленнєвої пам'яті, яка за результатами дослідження є на низькому рівні сформованості у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Методика передбачає систематичне використання спеціально підібраних вправ для формування різних видів пам'яті та її властивостей. Заняття мнемотехнікою проводилися на різних рівнях: індивідуальних, підгрупових та групових, забезпечуючи включення кожної дитини у корекційно – освітній процес.

Мнемотехніка проводилася у всіх формах організації корекційно – розвивального навчання: на індивідуальних, підгрупових та групових заняттях в закладі дошкільної освіти. У мнемотехніці створювалися такі умови, в яких кожна дитина із загальним недорозвиненням мовлення мала можливість бути включеною у корекційно – освітній процес та опанувати мовленнєвий матеріал.

Як відомо, дошкільники з порушеннями мовлення для засвоєння способів орієнтування в навколишньому світі, а також у мовному і мовленнєвому матеріалі потребують багаторазового повторення. У процесі проведення дидактичних ігор ми забезпечували необхідну кількість повторень на різному мовленнєвому матеріалі при цьому зберігали емоційно – позитивне ставлення дітей до занять.

Таким чином, особлива роль мнемотехніки в освітньо – корекційному процесі визначається тим, що гра робить власне процес навчання емоційним, дієвим, дозволяє дитині в природній діяльності одержати власний мовленнєвий досвід.

В логопедичній роботі для розвитку слухомовленнєвої пам'яті дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення нами використано систему вправ. Наведемо методику їх проведення із зазначеною категорією дітей.

Вправа «Запам'ятай картинку»

Картинки до вправи представлені у додатку Б.

Мета: розвиток довільної зорової пам'яті.

Обладнання: 10 – 12 предметних картинок

Інструкція: Ви одержали картки із зображенням предметів, розгляньте уважно, потім я їх перемішаю, ви знайдете ті, що були у кожного з вас.

Хід вправи: дітям роздають картинки по – рівну, вони їх розглядають. Потім логопед забирає картки і перемішує, діти по черзі вибирають і називають ті картинки, які запам'ятали.

Вправа «10 слів»

Мета: розвиток слухо – мовленнєвої пам'яті

Обладнання: 10 слів: стіл, калина, крейда, слон, парк, ноги, рука, хвіртка, вікно, бак.

Хід вправи: Дітям по черзі називаються слова, вони мають повторити ті слова, які запам'ятали. Якщо діти не повторили слова інструкція замінюється: «Послухай і повтори ще раз».

Вправа «Поклади у мішок»

Мета: розвиток довільної слухової пам'яті.

Хід проведення вправи: Дітям пропонують уявити, що вони вирушають у далеку подорож і їм потрібно взяти багато речей. Далі дітей просять по – черзі назвати хто, що з собою візьме. Починає логопед, а кожна дитина повторює попередню фразу і додає те, що візьме з собою у подорож. Я візьму з собою ...

Інший варіант вправи. Діти сідають у коло. Обговорюється тема, куди діти підуть сьогодні (до зоопарку, дельфінарію, магазину, поїдуть до Африки тощо) або звідки повертатимуться. Потім перший гравець називає перше слово, щоб він узяв із собою, збираючись піти/поїхати, або щоб вона взяв із собою, збираючись звідти повертатися. Другий гравець має назвати перше слово та своє. Наступний гравець повинен повторити два попередні слова і назвати своє і т.д.

Ці вправи сприяють активному включенню дітей у процес розвитку мовленнєвої пам'яті та забезпечують їхнє емоційно-позитивне ставлення до занять. Гра впливає на емоційний фон, роблячи навчання ефективним та дієвим, дозволяючи дітям одержувати власний мовленнєвий досвід.

Такий комплексний підхід до розвитку слухомовленнєвої пам'яті дітей з недорозвиненням мовлення сприяє їхньому покращенню та позитивно впливає на інтеграцію в корекційно – освітній процес.

Після закінчення експериментального дослідження було проведено контрольний експерименту, що дозволило оцінити динаміку розвитку слухомовної пам'яті досліджуваних нами дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Мета контрольного експерименту: простежити динаміку стану слухомовної пам'яті дітей 5 – 6 – річного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Контрольний зріз проводився за методиками, використаними раніше в констатуючому експерименті, зазнаючи деяких змін мовного матеріалу в методиках та відповідно малюнків до методики «Заучування 10 слів» та «Запам'ятай цифри» за посібником С. Максименко, Л. Терлецька.

Методика «Заучування 10 слів».

Інструкція: « Уважно прослухай слова, запам'ятай їх і повтори в такій самій послідовності: стіл, калина, крейда, слон, парк, ноги, рука, хвіртка, вікно, бак.

Методика «Запам'ятай цифри».

Інструкція: «Послухай уважно послідовність цифр, та відтвори їх так само, як і я, або назви які ти запам'ятав:

3, 5, 9, 8, 1, 2, 6, 7, 4.

Таблиця 2.3

Результати відтворення словесного матеріалу дітьми експериментальної групи (методика «Заучування 10 слів»)

№ дитини	1 повторення	2 повторення	3 повторення	4 повторення
1. Вітя П.	6 слів	6 слово	7 слів	8 слів
2. Ярослав А.	7 слова	6 слів	8 слова	8 слів
3. Коля В.	7 слів	8 слів	8 слів	8 слів
4. Паша К.	8 слів	7 слів	7 слів	8 слів
5. Толя Д.	4 слова	5 слова	5 слова	6 слова
6. Катя Н.	5 слова	6 слова	6 слова	6 слова
7. Марина П.	5 слова	6 слова	5 слів	6 слів
8. Віка Д.	6 слова	5 слова	6 слова	6 слова

9. Маша Ж.	4 слово	3 слово	3 слова	3 слова
10. Кіра Б.	2 слова	4 слово	4 слова	4 слів

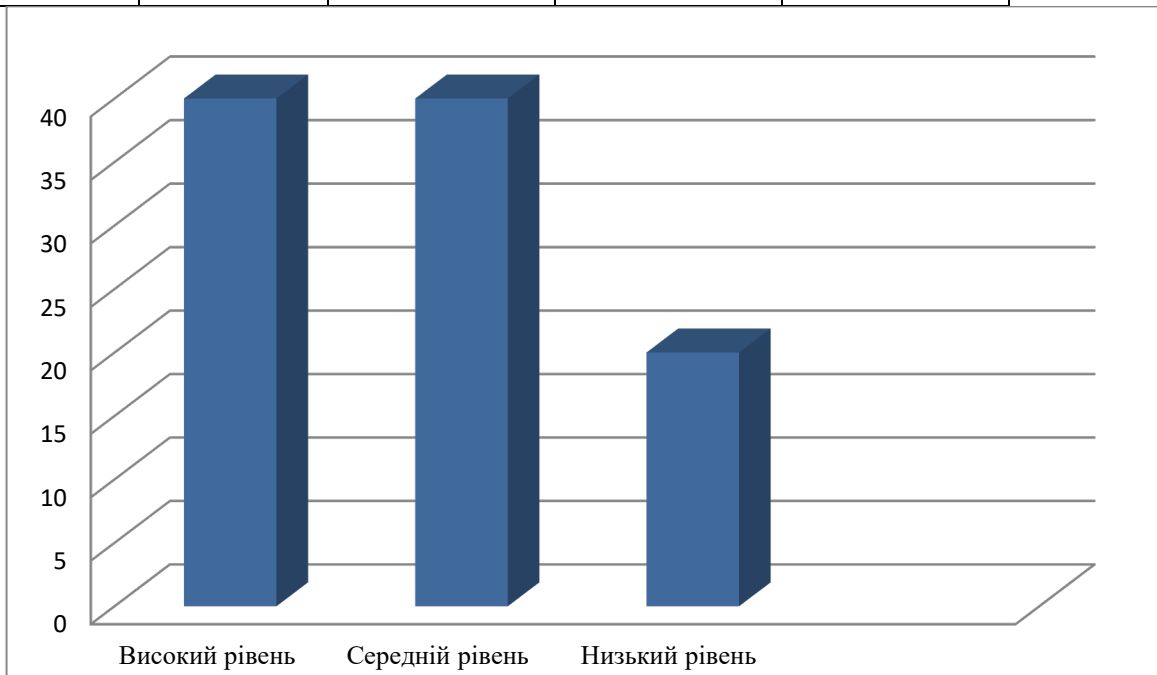

Рис.2.3. Результати за методикою «Запам`ятай цифри»

Таблиця 2.4.

№ дитини	1 повторення	2 повторення	3 повторення	4 повторення
1. Вітя П.	7 цифр	8 цифр	8 цифр	8 цифр
2. Ярослав А.	7 цифр	7 цифр	7 цифр	8 цифр
3. Коля В.	8 цифри	7 цифри	7 цифри	8 цифри
4. Паша К.	7 цифри	8 цифри	8 цифри	7 цифри
5. Толя Д.	8 цифри	8 цифри	7 цифри	8 цифри
6. Катя Н.	6 цифру	5 цифри	6 цифри	6 цифри
7. Марина П.	5 цифри	5 цифри	5 цифри	6 цифри
8. Віка Д.	6 слова	6 слова	5 слова	6 слова
9. Маша Ж.	4 слово	3 слово	2 слова	3 слова
10. Кіра Б.	3 слова	2 слово	3 слова	3 слів

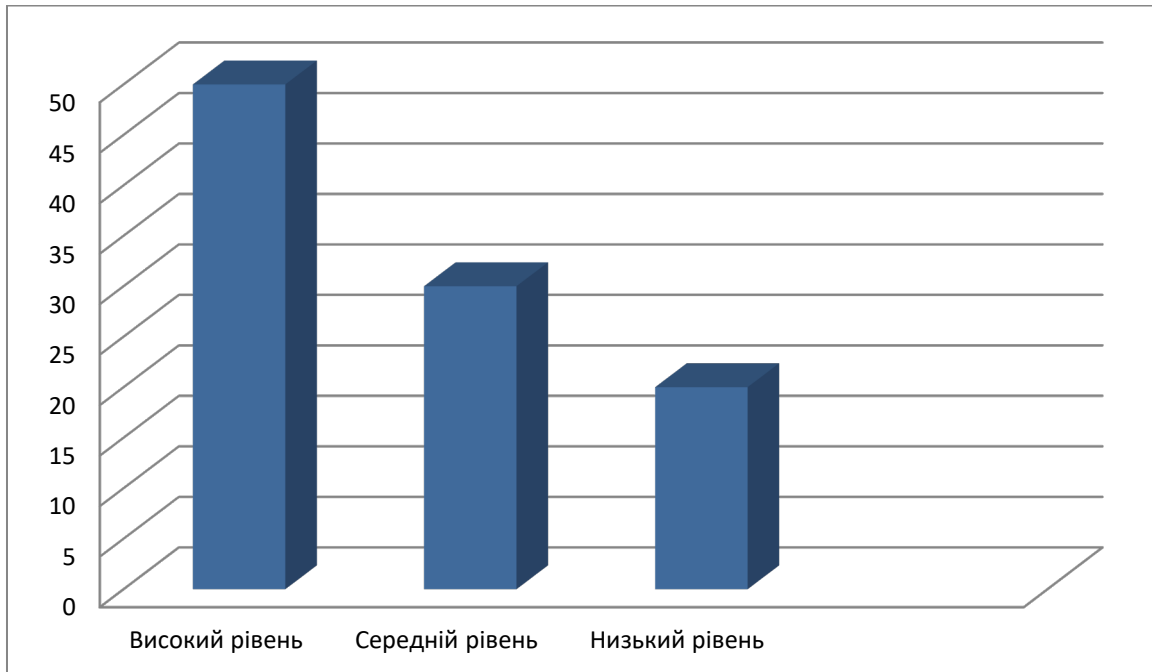

Рис.2.4. Рівні розвитку слухомовленнєвої пам'яті дітей із ЗНМ

Виходячи з результатів методик «Заучування 10 слів» та «Запам'ятай цифри», можемо зробити висновок, що рівень слухомовленнєвої пам'яті покращився, в методиці «Заучування 10 слів» результати до експерименту показали, що високий рівень мали лише 2 дитини, після, мають 4 дитини, середній мали 3 дитини, після проведеного експерименту, мають 4 дитини, низький мали 5 дітей, після мають 2 дитини. В методиці «Запам'ятай цифри» високий рівень до експерименту мали 2 дитини, після мають 5 дітей, середній мали 3 дітей, після теж 3 дитини, результат залишився без змін, низький рівень мали 5 дітей, після мають 2 дитини.

Таким чином, можна зробити висновок, що дані методики дуже ефективні, покращують слухомовленнєву пам'ять в дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Висновок до розділу 2

Під час розробки методики розвитку слухомовленнєвої пам'яті ми припустили, що мнемотехніка як засіб корекційно – розвивального впливу, дозволяє під час логопедичного впливу підвищити якість засвоєння будь – якого програмного матеріалу, сприяє корекції та розвитку всіх компонентів

мовленнєвої системи. Методика розвитку слухомовленнєвої пам'яті у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення засобами мнемотехніки передбачає систематичне використання спеціально підібраних вправ, спрямованих на формування різних видів пам'яті та її властивостей. Акцент зроблено на розвиток слухомовленнєвої пам'яті, що, за результатами проведеного нами експериментального дослідження, є на низькому рівні сформованості у зазначеної категорії дітей.

Важливими чинниками, що впливають на пам'ять дітей з порушенням мовлення, є особливості мислення, недостатня саморегуляція, порушення різних видів сприймання. Всі ці особливості потрібно враховувати у процесі корекційної роботи.

В логопедичній роботі для розвитку слухо – мовленнєвої пам'яті дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення ми використали комплекс вправ: «Запам'ятай картинки», «10 слів» та «Поклади у мішок», в яких діти показали поганий стан слухомовленнєвої пам'яті.

Ми формували слухомовленнєву пам'ять у дітей із загальним недорозвиненням мови використовували методики «Заучування 10 слів» та «Запам'ятай цифри» за посібником С. Максименко, Л. Терлецька.

Результати даної методики показали, що високий рівень стану слухомовленнєвої пам'яті мають лише три дитини, середній рівень мають п'ять дітей і низький у шести дітей експериментальної групи. Таким чином можна сказати, що діти із загальним недорозвиненням мовлення III рівня мають низький рівень запам'ятовування цифр, картинок та слів.

Це свідчить про те, що у дітей з загальним недорозвиненням мовлення відбуваються порушення в формуванні та розвитку слухомовленнєвої пам'яті.

Було встановлено, що розвиток слухомовленнєвої пам'яті залежить від розвитку мовлення; логічне запам'ятовування простіше для дітей, ніж механічне.

Перевага наочної пам'яті над вербальною є менш вираженою. Слід зазначити, що у дітей цієї категорії спостерігаються відносно збережені можливості смислового, логічного запам'ятовування.

У першому етапі ми обстежили загальний стан слухомовленнєвої пам'яті дитини відносно вербального матеріалу, на другому етапі оцінювали стан безпосередньої пам'яті, де використовували методику «10 слів» за посібником Максименко, Терлецька.

Рівень слухомовленнєвої пам'яті у дітей невисокий. Ми зазначили, що діти здебільшого згадали першу (30%) та останню пропозицію (50%).

За результатами виконання завдання ми з'ясували, що 20% дітей експериментальної групи від першого пред'явлення відтворюють 5 – 6 слів. Це відповідає показникам найвищого рівня. Високий рівень успішності показали 2 дітей. Низький рівень – 5 дітей.

Проведення констатуючого експерименту дозволило зробити такі висновки:

1. Найбільш розвиненою у дітей даної категорії виявилось опосередковане запам'ятовування, що дозволяє його використовувати як основу для формування та розвитку мнестичних процесів.

2. Аналіз даних дослідження показав, що низькі показники у методиках «Заучування 10 слів» та «Запам'ятай цифри». Отримані факти дають підстави стверджувати, що дітей шестирічного віку із загальним недорозвиненням мови III рівня треба навчити користуватися опорним сигналом.

3. Необхідна організація та апробація змісту корекційної роботи, спрямованої на розвиток слухомовної пам'яті у дітей із загальним недорозвиненням мови III рівня з використанням прийомів мнемотехніки.

Виходячи з цього ми можемо зазначити що стан слухомовленнєвої пам'яті стосовно словесних стимулів у дітей значно нижче, ніж у дітей при нормотиповому мовленні. При відносно збереженій смисловій, логічній пам'яті у дітей знижена вербальна пам'ять, страждає продуктивність пам'яті та відтворення вербальної інформації. У дітей із загальним недорозвиненням мовлення відмічається низький обсяг слухового запам'ятовування, швидке забування отриманої інформації, різноманітні помилки відтворення. У цьому віці у дітей переважає наочно – образна пам'ять, тому вони найкраще запам'ятовують події, предмети, явища навколишнього, близькі їхнього

життєвого досвіду. З огляду на це, мнемотехніка є найбільш ефективним корекційним прийомом під час розвитку слухомовленнєвої пам'яті дошкільників.

ВИСНОВКИ

Досліджуючи психолого-педагогічну характеристику дітей із загальним недорозвиненням мовлення, ми визначаємо, що цей мовленнєвий дефект охоплює різні аспекти мовної системи та характеризується порушенням усіх її компонентів. У багатьох дітей спостерігаються порушення звукової, лексико-граматичної та семантичної мови. Це може виявлятися в нездатності дітей зрозуміти узагальнене значення слів у конкретному контексті та в труднощах при доборі антонімів та синонімів.

Загальне недорозвинення мовлення представляє собою складний мовленнєвий дефект, який включає порушення в розвитку звукової, лексико-граматичної та семантичної сторін мови. Цей дефект може проявлятися через різноманітні мовні розлади, що починаються з проблем зв'язного мовлення та можуть призводити до відсутності загальнозживаної мови.

Слухомовленнєва пам'ять у дітей із загальним недорозвиненням мовлення має свої особливості та певні порушення, які в свою чергу відображаються як на мовленнєвому, так і на психічному розвитку дитини. У дітей із загальним недорозвиненням мовлення, порівняно з нормотиповими дітьми, можуть виявлятися особливості слухомовленнєвої пам'яті. Такі діти часто демонструють слабкість утримання мовленнєвих сигналів та неточне відтворення почутих слів, а також виявляють низький рівень розвитку довільності та контролю слухової пам'яті. Проблеми можуть виникати із впізнаванням слів, які пропонуються на слух, а також із реакцією на мовні стимули та орієнтацією в умовах завдань.

У процесі констатуючого експерименту визначено, що у дітей даної категорії опосередковане запам'ятовування розвинутіше, що може служити основою для формування та розвитку мнестичних процесів. Однак методики "Заучування 10 слів" та "Запам'ятай цифри" показали низькі показники. Це свідчить про необхідність навчання дітей із загальним недорозвиненням мовлення використовувати опорний сигнал.

Результати методики "Запам'ятай цифри" вказують на те, що лише три дитини мають високий рівень запам'ятовування, п'ять – середній, і шість –

низький. Це свідчить про важливість використання мнемотехніки для розвитку слухомовленнєвої пам'яті у дітей із загальним недорозвиненням мови.

Отже, слухомовленнєва пам'ять у цієї категорії дітей є значно менш розвиненою, порівняно з дітьми із нормотиповим мовленням. З урахуванням цих особливостей важливо застосовувати ефективні методики, такі як мнемотехніка, для успішного корекційно-розвивального впливу та сприяння комплексному розвитку дитини.

Зазначаючи, що слухомовленнєва пам'ять у дітей значно нижче, ніж у дітей із нормотиповим мовленням, важливо враховувати, що при відносно збереженій смисловій, логічній пам'яті у дітей знижена вербальна пам'ять, страждає продуктивність запам'ятовування і відтворення вербальної інформації. У дітей із загальним недорозвиненням мовлення відмічається низький обсяг слухового запам'ятовування, швидке забування отриманої інформації, різноманітні помилки відтворення. У цьому віці у дітей переважає наочно-образна пам'ять, тому вони найкраще запам'ятовують події, предмети, явища навколишнього, близькі їхньому життєвому досвіду. З огляду на це, мнемотехніка є найбільш ефективним корекційним прийомом під час розвитку слухомовленнєвої пам'яті дошкільників.

У логопедичній роботі для розвитку слухомовленнєвої пам'яті дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення ми використовували комплекс вправ: «Запам'ятай картинку», «10 слів» та «Поклади у мішок», в якому діти показали погане запам'ятовування.

Ми формували слухомовленнєву пам'ять у дітей із загальним недорозвиненням мови, використовуючи методику «Запам'ятай цифри» за посібником С. Максименко, Л. Терлецька.

Результати даної методики показали, що високий рівень запам'ятовування мають лише три дитини, середній рівень мають п'ять дітей і низький у шести дітей експериментальної групи. Таким чином можна сказати, що діти із загальним недорозвиненням мовлення III рівня мають низький рівень запам'ятовування цифр, картинок та слів.

Це свідчить про те, що у дітей з загальним недорозвиненням мовлення відбуваються порушення в формуванні та розвитку слухомовленнєвої пам'яті. Було встановлено, що розвиток слухо-мовленнєвої пам'яті залежить від розвитку мовлення; логічне запам'ятовування простіше для дітей, ніж механічне. Перевага наочної пам'яті над вербальною є менш вираженою. Слід зазначити, що у дітей цієї категорії спостерігаються відносно збережені можливості смислового, логічного запам'ятовування.

Провівши заключний експеримент по даним методикам, ми зробили висновок, що рівень слухомовленнєвої пам'яті значно покращився.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колобич О. П. Навчально-методичний посібник. Загальна психологія. Львів, 2018. 172 с.
2. Белова О. Б. Особливості розвитку уваги та пам'яті у дітей молодшого шкільного віку з нормальним та порушеним мовленням. Проблеми сучасної психології. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. 2011. Вип. 11. С.82 – 84
3. Барташнікова І., Барташніков О. Розвиток наочно – образного та логічного мислення дітей. Тернопіль: Богдан, 1998. 79с
4. Конопляста С. Ю., Сак Т. В.; за ред. М. К. Шеремет. Логопсихологія: навч. посіб.: Знання, 2010. 293 с.
5. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: *матеріали ІХ Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції* (15 грудня 2020 року, м. Суми). Суми: сумський державний університет; ФОП Цьома С. П., 2020. 210 с.
6. Дюсембіна А. С. Мнемотехнічні прийоми як засіб корекції звуковимови у дітей старшого дошкільного віку: *зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф.* Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; за заг. ред. Ю. Д. Бойчука. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 369–372.
7. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль: ТОВ Мандрівець, 2017. 256 с
8. Богущ А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Програма та методичні рекомендації. Харків: ТОВ «Ранок», 2011. 176 с.
9. Полєвікова О. Б., Шурда Ж. І. Мовленнєва особистість у лінгводидактичному просторі дошкілля. *Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada*. 2019. P. 77–87.
10. Пам'ять дитини. Упоряд.: С Максименко, Л. Терлецька, О. Главник.: Главник, 2004. 112 с. (*Психол. інструментарій*). Бібліогр.93 с.

11. Мартинчук О. В., Маруненко І. М., Луцько К. В. та ін. Спеціальна педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.: Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2017. 364 с.
12. «Розвиток слуху – мовленнєвої пам'яті у дітей із порушенням мовлення. *Педагогічні науки: реалії та перспективи: журнал.* 2023. № 5 2023. С. 243 – 248
13. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. *Навч. посіб.:* Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
14. Богущ А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. 2-е видання: Видавничий Дім «Слово», 2010. 374 с.
15. Перспективи та інновації науки» Збірник наукових праць: Київ. Серія: «Педагогіка», «Психологія», «Медицина». 2022. № 9(14). С. 713
16. Конопляста С. Ю. Сак Т. В. Логопсихологія: навч. посіб.: Знання, 2010. 293 с.
17. Андрусишина Л. Є. Особливості інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення: дис. канд. психол. наук: 19.00.08 – спеціальна психологія. Л. Є. Андрусишина. 2012. 283 с.
18. Гаврилова Н. С. Порівняльна характеристика особливостей недорозвитку фонематичних процесів у першокласників з порушеннями мовлення та у розумово відсталих дітей. Н. С. Гаврилова, Г. В. Верхогляд. Актуальні питання корекційної освіти 2011. Вип. 2. С. 25-33
19. Міщенко Л. В., Шинкаренко Т. О. "Особливості розвитку мовленнєвої культури учнів молодших класів з порушеннями мовлення". У: «Актуальні питання логопедії та реабілітації». Матеріали Х Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 листопада 2022 року, м. Київ). Київ: видавництво «Слово», 2022. С. 128–132.
20. Горбатюк О. П., Міщенко Л. В. Роль ігрових технологій у розвитку мовлення учнів молодших класів. Інноваційні технології в освіті: теорія і практика. Матеріали науково-практичного семінару (3 березня 2023 року, м. Харків). Харків: видавництво «Нова освіта», 2023. С. 45–50.

21. Семенова Т. М., Литвиненко О. П. Формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі навчання у вищому педагогічному закладі. Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць (Том 1). Київ: видавництво Педагогічна думка, 2021. С. 112–119.
22. Мартинчук О. В., Луцько К. В. Особливості розвитку дітей з аутизмом в умовах дошкільного навчального закладу". *Інклюзивна освіта: теорія і практика. Матеріали науково-практичного семінару (20 червня 2023 року, м. Київ)*. Київ: видавництво «Світич», 2023. С. 57–62.
23. Григорова О. М., Шинкаренко Т. О. Роль сімейного оточення у формуванні мовленнєвої активності дошкільників. *Сучасні педагогічні технології: теорія і практика. Матеріали науково-практичного семінару (8 жовтня 2022 року, м. Львів)*. Львів: видавництво «Новий світ», 2022. С. 104–109.
24. Соколова Н. М., Горбатюк О. П. Особливості психолого-педагогічного супроводу учнів з порушеннями мовлення в умовах сучасної школи. *Інтегративна освіта: теорія і практика. Матеріали науково-практичного семінару (22 лютого 2023 року, м. Харків)*. Харків: видавництво «Основа», 2023. С. 73–78.

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностичні матеріали до комплексу віршів для розвитку
слухомовленнєвої пам'яті засобами мнемотехніки

 <p>Дощик плакав, дощик плакав</p>	 <p>Намочив kota й собаку,</p>
 <p>Груші, яблука і сливи</p>	 <p>Отакий він – дощ плаксивий.</p>

Одяглися

люди

в шуби,

Натопили добре

груби.

Білки гріються

в дуплі,

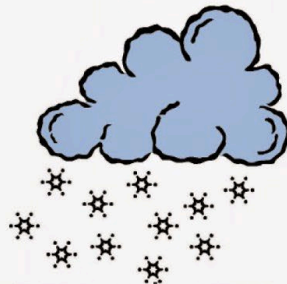
Миші

в норах у землі.

За вікном

летять сніжинки

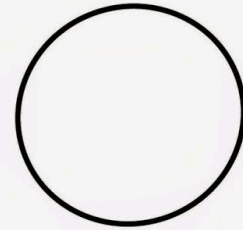
І сідають

на вікні.

Ми танцюєм

круг

ялинки

І співаємо

пісні.

